

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ.— **Λαϊκαὶ λατρευτικαὶ τελεταὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν (χωρίον Καλὴ Βρύσις Δράμας) ἀπὸ 5 - 8 Ἰανουαρίου** (Πρόδρομος ἀνακοίνωσης μετὰ κινηματογραφικῆς προβολῆς), ὑπὸ **Γ. Κ. Σπυριδάκη** καὶ **Γ. Αἰκατερινίδου** *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου.

*

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος ἀνακοινῶν τὴν μελέτην ταύτην εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὡς πρόδρομον ἀνακοίνωσιν μετ' ἐπιδείξεως ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ κινηματογραφικῆς ταινίας, μελέτην τοῦ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου τῆς Ἀκαδημίας κ. Γ. Σπυριδάκη, γενομένην ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ πτυχιούχου Φιλολόγου κ. Γ. Αἰκατερινίδου, περὶ λατρευτικῶν ἔθιμικῶν τελετῶν εἰς *Καλὴν Βρύσιν Δράμας*, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 5ης ἕως 8ης Ἰανουαρίου.

Ἐκ τῶν ἀνακοινούντων ὁ δεύτερος, κ. Αἰκατερινίδης, ἐργάζεται ἀπὸ διετίας ὡς βοηθὸς τοῦ κ. Σπυριδάκη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον εἰδικοῦ προγράμματος λαογραφικῆς ἐρεῦνης, εἰς περιφερείας μὴ ἐρευνηθείσας μέχρι σήμερον. Ἡ ὅλη ἐργασία αὕτη διεξάγεται διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν.

Ἐντὸς τοῦ προγράμματος τούτου ἠρευνήθησαν καὶ περιοχαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἥτοι τῶν νομῶν *Σερρών* καὶ *Δράμας*.

Τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων (5 Ἰαν.) εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον, δηλ. τὴν *Καλὴν Βρύσιν Δράμας*, μόλις ἐξημερώσῃ, ἐκάστη οἰκοκυρὰ ραντίζει μὲ τέφραν τοῦ Δωδεκαήμερου (Χριστ. - Θεοφ.) τὸν ἔξωθι τῆς κατοικίας τῆς οἰκογενείας χῶρον, πρὸς δὲ καὶ τὸν διὰ τὴν στέγασιν τῶν ζώων αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκδιώξεως τῶν ὄφρων καὶ δὴ τῶν *Καλικαντζάρων*, δαιμονικῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ἔχουν τὴν προέλευσίν των ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος.

Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης, δηλ. τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανίων, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ πρὸ τοῦ δείπνου, λαμβάνει χώραν εἰς κάθε οἰκογένειαν τελετουργικὸν θυμιάτισμα.

Πρὸς τοῦτο τοποθετοῦν ἐπὶ τῆς τραπέζης θυμίαμα, εἰδικὸν ἄρτον, ποτήριον πλήρες οἴνου, πινάκιον περιέχον *παγκαρπίαν*, δηλαδή μικρὰν ποσότητα ἐξ

* G. C. SPYRIDAKIS et G. ECATERINIDIS, *Cultes populaires à Macédoine (village Kali Vrissis du departement Dramas) du 6 au 8 janvier. (Communication préliminaire ; avec projection cinématographique).*

ὄλων τῶν εἰδῶν τῶν προϋόντων τῆς οἰκογενείας, ἤτοι σῖτον, ἀραβόσιτον, καπνὸν καὶ εἴ τι ἄλλο.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, παρισταμένων καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν αὐτῆς, θυμιᾷ πρῶτον τὴν τράπεζαν καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἔπειτα τὰς εἰκόνας εἰς τὸ εἰκονοστάσιον, ὅλα τὰ δωμάτια τῆς οἰκίας, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ τὸν στάβλον, ὅπου διαμένουν τὰ ἀροτριῶντα ζῶα του. Ἀκολουθῶς ἀποκόπτει ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἄρτου τόσα τεμάχια ὅσοι οἱ παριστάμενοι, ἐμβάλλει αὐτὰ εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ ποτηρίου οἶνον, εἶτα δὲ πρῶτος αὐτὸς καὶ μετ' αὐτὸν κατὰ σειρὰν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, λαμβάνουν ἕκαστος τὸ ἰδικόν του τεμάχιον τοῦ ἄρτου, τὸ ὅποῖον τρώγουν, καὶ ἐν συνεχείᾳ πίνουν ὀλίγον ἐκ τοῦ εἰς τὸ ποτήριον οἴνου. Ἀκολουθῶς παρακάθηνται εἰς δεῖπνον.

Τὴν ἐπομένην, δηλ. τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων, μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἁγιασμοῦ ἐμφανίζονται εἰς τοὺς δρόμους τοῦ χωρίου οἱ Μπαμπούγεροι, ἤτοι οἱ μετημφιεσμένοι. Οὗτοι εἶναι ἐνδεδυμένοι λευκὴν περισκελέαν καὶ βλάχικην γούναν, φέρουν δὲ ἐξηρημένους ἐκ τοῦ μέσου τοῦ σώματος ποιμενικούς κώδωνας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὅπισθεν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὴν κεφαλὴν ἔχουν κεκαλυμμένην μὲ προσωπίδα ἀπὸ χονδρὸν μάλλινον ὕφασμα. Εἰς τὸ προσωπεῖον τοῦτο, τὸ ὅποῖον ἀπολήγει εἰς ἀποφύσεις μορφῆς κεράτων, ἔχουν ἐπιρραφῆ τεμάχια ἀπὸ ὀλόμαλλον δέρμα προβάτου πρὸς σχηματισμὸν τῶν ὀφρύων, τοῦ μύστακος καὶ τοῦ γενείου.

Οἱ Μπαμπούγεροι ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην περιτρέχουν τὰς ὁδοὺς, εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκίας, ἀπαιτοῦντες φιλοδωρήματα, καθ' ὁδὸν δὲ ὄσους συναντήσουν τοὺς καταδιώκουν ἢ συμπλέκονται μετ' αὐτῶν, τρέποντες τοὺς πάντας εἰς φυγὴν διὰ τῆς ἐκτοξεύσεως κατ' αὐτῶν τέφρας, ἣ ὅποια περιέχεται ἐντὸς σακκιδίου, τὸ ὅποῖον κρατεῖ ἕκαστος.

Τὴν 7ην Ἰανουαρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, παρουσιάζονται καὶ ἄλλοι μετημφιεσμένοι, οἱ ὅποιοι προστίθενται εἰς τοὺς Μπαμπούγερους. Εἶναι οἱ μεταμφιεζόμενοι ὡς «μπάμπες», δηλ. ὡς γραῖαι γυναῖκες, ὡς γέροντες, ὡς ἐπαῖται, ὡς Ἀράπηδες κ.ἄ.

Τὴν ὀγδόην τέλος Ἰανουαρίου (ἑορτὴν τῆς Ἁγ. Δομνίκης) ἡ ἑορτὴ τῶν μετημφιεσμένων εὐρίσκεται εἰς πλήρη ἀκμὴν· τότε δὲ λαμβάνει χώραν καὶ εἰκονικὴ τέλεσις γάμου. Διὰ τὴν γαμήλιον τελετὴν ταύτην ἐνδύονται δύο ἄνδρες, ὁ εἷς ὡς γαμβρὸς καὶ ὁ ἕτερος ὡς νύμφη, τρίτος ὡς ἱερεὺς, ἐπίσης καὶ οἱ δύο συνοδοὶ τῆς νύμφης ὡς εὐζωνοὶ καὶ οἱ παράνυμφοι.

Αἱ μεταμφιέσεις, ὡς ἔθιμον, εἶναι γνωσταὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς Ἀπόκρεως, εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὅμως, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐξ Ἀνατολ. Θράκης καὶ ἐκ Πόντου Ἑλληνας τελοῦνται αὐταὶ καὶ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς

πρώτης τοῦ ἔτους μέχρι τῶν Θεοφανίων περίοδον, πλὴν δὲ τῶν μεταμφιέσεων τούτων εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀπαντῶνται αὐταὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, τοὺς Γιουγκοσλάβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ βορειότερον τοὺς Ρουμάνους, ἐκτὸς δὲ τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὸ Μαρρόκον καὶ τὸ Ἀλγέριον.

Παλαιότερας μαρτυρίας περὶ τῶν ἐν λόγῳ μεταμφιέσεων γνωρίζομεν ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀγ. Δασίου, μαρτυρήσαντος ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῷ 303 εἰς τὸ Δορόστολον τῆς Μοισίας.

Εἰς τὸ μαρτύριον τοῦτο ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Καλανδῶν Ἰανουαρίου μάταιοι ἄνθρωποι, τῷ ἔθει τῶν Ἑλλήνων ἐξακολουθοῦντες, Χριστιανοὶ ὀνομαζόμενοι, μετὰ παμμεγέθους πομπῆς περιέρχονται, ἐναλλάττοντες τὴν ἑαυτῶν φύσιν καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν μορφήν τοῦ διαβόλου ἐνδύονται· αἰγείοις δέρμασι περιβεβλημένοι, τὸ πρόσωπον ἐνηλλαγμένοι, ἀποβάλλουσιν ἐν ᾧ ἀνεγεννήθησαν ἀγαθῶ καὶ διακατέχουσιν ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν κακῶ...».

Περὶ τῶν μεταμφιέσεων τούτων γίνεται λόγος καὶ εἰς τὸν 62 κανόνα τῆς ἐν *Τρούλλῳ* ΣΤ' Οἴκουμ. Συνόδου (692), μαρτυρεῖ δὲ πολὺ ἀργότερον κατὰ τὸν 12 αἰ. καὶ ὁ *Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών*.

Εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην ἐπίσης ἀναφέρονται μεταμφιέσεις κατὰ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς πρωτοχρονιάς εἰς λόγον ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἱερὸν Αὐγουστῖνον.

Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ παλαιοτάτου ἐθίμου τούτου ἔχουν ἀσχοληθῆ πολλοὶ μέχρι τοῦδε, ἐν οἷς οἱ Σουηδοὶ Martin Nilsson καὶ Wald. Liungman, ὁ αὐστριακὸς Ludwig Radermacher, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὁ Νικ. Πολίτης, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κ. Ρωμαῖος καὶ ἄλλοι. Τοῦτο συνδέεται ἱστορικῶς πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν μίμων κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, θεωρούμενον οὕτω ὡς κληρονομία ἐκ τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου.

Ὁ Ἀκαδ. Κ. Ρωμαῖος ἐξέφρασε τὴν γνώμην περὶ ἐπιβιώσεως εἰς τὰς μεταμφιέσεις ταύτας λαϊκῆς Διονυσιακῆς λατρείας, ἡ ὁποία ἀντεστοίχει πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἑορτασμὸν τῶν κατ' ἀγροὺς Διονυσίων ἀπὸ 15 Δεκ. - 15 Ἰαν., ἐνῶ ὁ Ν. Πολίτης παρετήρησεν, ἥδη τὸ 1908, ὅτι αἱ μιμικῶν χαρακτηρισμοὶ παραστάσεις αὐταὶ διδάσκουν «τίς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἔννοια Διονυσιακῶν τινῶν ἑορτῶν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς τελειώσεως τῶν δραματικῶν ἀγώνων ἐν Ἀθήναις».

Τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν σύγχρονα λατρευτικὰ ἔθιμα ταῦτα εἰς Καλὴν Βρῦσιν Δράμας παρατηροῦν οἱ ἀνακοινοῦντες ὅτι παρὰ τὸ εἰς αὐτὰ στοιχεῖον τῆς τέρφως τοῦ λαοῦ, περιέχουν ἔτι καὶ θρησκευτικὸν καὶ μαγικὸν σκοπὸν, ἥτοι τὴν διὰ τούτων περιφρουρησιν τῆς υἰγείας τῶν κατοίκων καὶ τὴν εὐδωσιν τῆς γεωργικῆς καὶ ἄλλης παραγωγῆς τῆς περιοχῆς.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν μεταμφίσεων, διαδεδομένον, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς τοὺς βορειώως τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου Σλάβους, ἔχει ἤδη ἀποτελέσει θέμα ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ ὑπ' αὐτῶν. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, κυρίως δ' ὅμως ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἱστορικῆς παραδόσεως τοῦ ἔθιμου ἐπιβάλλεται ἡ συστηματικὴ ἐξέτασις του, διότι δὲν εἶναι μεθοδολογικῶς ὀρθόν, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ εἰδικόν σύγγραμμα τοῦ Γάλλου θρησκευολόγου Jeanmaire, ἐκδοθὲν τὸ 1951, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, εἰς τὴν μελέτην τῶν μεταμφίσεων τῆς ἀρχαίας Διονυσιακῆς λατρείας νὰ γίνεται χρῆσις συγκριτικῶς τοῦ ἐξεταζομένου ἔθιμου τῶν μεταμφίσεων ὡς *μόνον σλαβικοῦ λαϊκοῦ δρωμένου, ἐπιβιώσαντος εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον ἐκ τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου*, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ κατ' εὐθεΐαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἄνευ διακοπῆς ἄσκησις του μέχρι σήμερον.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῆς κινηματογραφικῆς ταινίας, ἃς ἐπιτραπῆ καὶ εἰς ἐμὲ νὰ προσθέσω ὅτι ἀνάλογος μεταμφίσεσις καὶ ἑορτῆ ἢ παιδιὰ ἐτελεῖτο καὶ εἰς τὸ *βυζαντινὸν παλάτιον* κατὰ τὸ 12ήμερον διάστημα ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανίων, ὑπὸ προσώπων ἐνδεδυμένων δέρματα ζώων, φερόντων προσωπίδας καὶ κρατούντων ῥάβδους καὶ ἀσπίδας, τῇ συνοδείᾳ δὲ βαρβάρων καὶ παραδόξων ἄσμάτων.

Αἱ ὅλως παγανιστικῆς μορφῆς παιδιὰ αὐταὶ — καλούμεναι γοτθικαὶ παιδιὰ — —*Ludus gothicus*— ἔτερπον ἰδιαιτέρως τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Βυζαντίου καὶ τοὺς ξένους πρεσβευτάς.

Διτηρήθησαν μάλιστα καὶ ἀπεικονίσεις αὐτῶν εἰς τοιχογραφίας τοῦ 11ου αἰῶνος, κοσμοῦσας τὰ τοιχώματα τῆς ἑλικοειδοῦς κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸν γυναικωνίτην τῆς Ἀγ. Σοφίας τοῦ Κιέβου, ναοῦ μιμουμένου, ὡς γνωστόν, καθ' ὅλα βυζαντινὰ πρότυπα.

Ἀκολουθεῖ ἡ κινηματογραφικὴ προβολὴ τῶν ἐξεταζομένων λαϊκῶν ἔθιμων.*

* Τὸ κείμενον τῆς μελέτης θὰ δημοσιευθῆ ἄλλαχοῦ.